

НАУКОВО-ДОСЛІДНИЦЬКА РОБОТА ЯК ЗАСІБ ТВОРЧОЇ ДІЯЛЬНОСТІ СТУДЕНТІВ

У статті розглянуті підходи до визначення поняття науково-дослідницька робота та розглянуто принципи, етапи, форми та методи дослідницької роботи у вищому навчальному закладі.

Ключові слова: дослідницька діяльність студентів, науково-дослідницька робота, навчально-дослідницька робота, творча діяльність, творчі здібності.

Постановка проблеми. На сучасному етапі розвитку системи вищої освіти науково-дослідна діяльність студентів набуває все більшого значення і стає одним із основних компонентів професійної підготовки майбутнього фахівця. Це, перш за все, зумовлено тим, що ефективність останньої значною мірою визначається рівнем сформованості дослідницьких знань, умінь, розвитком особистісних якостей, накопиченням досвіду творчої дослідницької діяльності.

Наукова діяльність майбутніх фахівців є складовою освітнього процесу у вищому навчальному закладі. Головне завдання у підготовці студентів як дослідників є оволодіння науковими методами пізнання, поглиблене творче засвоєння навчального матеріалу, формування у студентів навчально-дослідницьких навичок і вмінь, розвиток здібностей, творчого мислення та творчої діяльності. Дослідницька робота дозволяє, при умові раннього залучення студентів до неї, розкрити і прискорити розвиток у студентів не тільки загальних, а й специфічних здібностей, які будуть сприяти подальшому його професійному розвитку і саморозвитку.

Мета і завдання дослідження. Розглянути основні підходи до визначення поняття "науково-дослідницька робота" та розкрити сутність науково-дослідницької роботи у вищому навчальному закладі як одного із провідних чинників формування творчої особистості студента.

Стан дослідження. Різні аспекти науково-дослідної роботи студентів у процесі професійної підготовки розглядалися у роботах багатьох науковців: Н. Гавриш, І. Глікман, П. Горкуненко, О. Дубасенюк, Г. Кловак, М. Князян, О. Микитюк, З. Сазонова, Л. Сущенко та ін.

Виклад основних положень. У вищому навчальному закладі здійснюється навчально-дослідницька та науково-дослідницька робота. Доцільним постає питання про визначення поняття навчально-дослідницька та науково-дослідницька робота студента.

О.О. Лебедев визначає навчально-дослідницьку роботу як таку роботу студентів, яка забезпечує отримання ними необхідних навичок творчої дослідницької діяльності та завершується самостійними рішеннями студента задачі вже розробленою в науці. Виконавши науково-дослідницьку роботу, студент отримує новий для науки результат.

Згідно цього визначення поняття науково-дослідницька та навчально-дослідницька роботи різняться за етапами підготовки студентів до творчої дослідницької діяльності. На наш погляд, науково-дослідницька діяльність – це такий вид діяльності студента, в якій проявляється творче дослідження теми, а навчально-дослідницька діяльність – це оволодіння технологією творчості, знайомство з технікою експерименту, з науковою літературою.

Навчально-дослідницька діяльність студентів, яку організовує викладач із використанням насамперед дидактичних засобів опосередкованого та перспективного управління спрямована на пошук пояснень і доказів закономірних зв'язків і відношень, які експеримента-

льно спостерігають або теоретично аналізують фактори, явища, процеси, в яких домінує самостійне застосування прийомів наукових методів пізнання та в результаті якої студенти активно оволодівають знаннями, розвивають свої дослідницькі вміння і здібності. Вивчаючи навчально-дослідницьку діяльність студента з точки зору дієво-особистісного підходу, ми вважаємо, що вона є фактором суб'єктивного "відкриття" нового знання, причому нове знання виникає на основі попередніх знань і досвіду людини. Актуалізація попередніх знань і вмінь є обов'язковою умовою навчально-дослідницької діяльності. Для успішного здійснення діяльності у студента повинні бути сформовані певні якості. Це мотиваційні якості, які характеризуються відношенням особистості до наукової діяльності (рівень сформованості дослідницької зацікавленості, бажання та прагнення досягти успіху); організаційні, які виражаються в умінні використовувати прийоми самоорганізації в даній діяльності; операційні, тобто розумові прийоми та операції, які дозволяють здійснити дії; технічні, які передбачають вміння застосувати технічні прийоми і комунікативні якості, які дозволяють застосувати прийоми в процесі діяльності.

Характерною ознакою навчально-дослідницької діяльності є її спорідненість з дослідницькою діяльністю вченого. Студент на доступному рівні потрапляє в ситуацію, де вимагається не засвоєння готової інформації, а наукове пізнання, у результаті якого він, без суттєвої допомоги викладача, відкриває для себе нові знання і нові способи дії. Діяльність вченого і студента схожі за характером виконуваних дій, але відрізняються кінцевим результатом: вчений відкриває об'єктивно нові знання, студент – суб'єктивно нові.

Поняття "науково-дослідницька діяльність студентів" є складеним та містить два основних елементи: 1) навчання студентів елементам дослідницької праці, привчання їх до навичок такої праці та 2) власне наукове дослідження, що проводиться під керівництвом професорів та викладачів. Науково-дослідницька робота є продовженням та поглибленням навчального процесу, одним з важливих та ефективних засобів підвищення якості підготовки фахівців з вищою освітою.

У більшості наукових джерел науково-дослідницьку роботу визначають як систему методів, засобів і заходів для засвоєння студентами в процесі навчання різних етапів науково-інноваційного циклу, що включає фундаментальні та прикладні дослідження. Науково-дослідницька робота студентів сприяє усвідомленню майбутніми фахівцями творчих знань, що стоять перед сучасною вищою школою, дає змогу цілеспрямовано розвивати пізнавальну самостійність і творчий потенціал, вміння обирати науково-обґрунтований, оптимальний варіант розв'язання наукових завдань.

Науково-дослідницька робота студентів як і характер будь-якого дослідження – не довільний процес. Його детермінують соціальні, гносеологічні, професійні, психолого-педагогічні та інші фактори. Через те, організовуючи науково-дослідницьку роботу в умовах вищого

навчального закладу, важливо враховувати рівень сформованості у студента дослідницьких умінь, здібностей до дослідницької діяльності, а також стан науково-технічного прогресу в конкретній галузі науки.

Поняття "науково-дослідницька діяльність студентів" включає в себе два взаємопов'язаних елементи:

- навчання студентів елементам дослідницької діяльності, організації та методики наукової творчості;
- науковій дослідженню, що здійснюють студенти під керівництвом професорів і викладачів.

Для науково-дослідницької роботи студентів вищих навчальних закладів характерним є єдність цілей і напрямів навчальної, наукової і виховної роботи, тісна взаємодія всіх форм і методів наукової роботи студентів, що реалізуються в навчальному процесі та в позанавчальний час. Це забезпечує їхню участь у науковій діяльності протягом усього періоду навчання, тісно пов'язану із науково-дослідницькою діяльністю, що проводиться підрозділами ВНЗ. Зміст і структура науково-дослідницької роботи забезпечує послідовність її засобів і форм відповідно до логіки і послідовності навчального процесу, що зумовлює спадкоємність її методів і форм від курсу до курсу, від кафедри до кафедри, від однієї дисципліни до іншої, від одних видів занять до інших, поступове зростання обсягу і складності набутих студентами знань, умінь, навичок у процесі виконання ними наукової роботи.

Науково-дослідну роботу студентів умовно розглядають за такими напрямками: науково-дослідна робота у структурі навчального процесу (організація та проведення загальноуніверситетських наукових заходів, публічних читань, написання курсових робіт, рефератів, участь у науково-практичних конференціях, підготовка курсових робіт, дипломних та магістерських робіт тощо); науково-дослідна робота, яка проводиться поза навчальним процесом (участь у роботі проблемних груп, наукових гуртків, підготовка різноманітних дослідницьких проєктів). Така робота є логічним продовженням аудиторної, сприяє активізації навчально-пізнавальної діяльності, творчому оволодінню знаннями, реалізації творчих здібностей.

Головним в організації науково-дослідницької роботи є озброєння студентів методологією та методикою дослідження. Найпоширенішими методами є теоретичний аналіз методичної та спеціальної літератури, спостереження, експеримент. На основі цього формується вміння працювати з джерелами інформації, вміння усвідомлювати проблему. Основними методами одержання фактичного матеріалу є спостереження, що характеризується насамперед чітко усвідомленою метою. В даній ситуації студент виділяє тільки ті сторони, зв'язки, відношення, що його цікавлять. Результати спостережень фіксуються у вигляді протоколів, стенограм, записів тощо. Наукове спостереження має завжди аналітичний характер і має змогу вивчити об'єкт в його цілісності і розчленованості, в його природному функціонуванні. Майбутніх фахівців слід готувати до того, що у наукових дослідженнях застосовується експеримент або науковий дослід. Характерними рисами є заплановане втручання дослідника в явище, що вивчається. Додатковими методами можуть бути методи бесіди, інтерв'ю, анкетування.

Таким чином, ми бачимо, що навчально-дослідницька робота відрізняється від науково-дослідницької мірою самостійності її виконання та рівнем новизни результатів; навчально-дослідницьку роботу ми можемо розглядати як етап підготовки студентів до науково-дослідницької роботи; вміння знаходити науково обґрунтований вибір оптимального розв'язання

наукових та професійних завдань, з якими зустрічається спеціаліст у своїй професійній діяльності, формується засобами науково-дослідницької роботи.

Залучення студентів до науково-дослідницької роботи здійснюється поетапно. Перший етап – залучення студентів до наукової роботи, реалізується на першому курсі і передбачає ознайомлення студентів з особливостями та головними проблемами студентської наукової роботи, з окремими прийомами, методами, видами наукового дослідження, основними поняттями наукового апарату (проблема, тема, об'єкт та предмет дослідження тощо), правилами підбору необхідної інформації та підготовки доповідей, виступів, рецензій, рефератів тощо. Поступово студенти включаються у самостійну дослідницьку роботу, що активізує різнобічні форми наукового пошуку, серед яких найбільш поширеною є опрацювання літератури констатуючого характеру (робота з каталогом та картотекою, складання планів, програм дослідження, добирання матеріалу за певною темою, аналіз статей тощо).

На другому етапі (II курс), коли в основному закінчується період адаптації до вузівської системи навчання, студенти повніше знайомляться з фаховими напрямками роботи кафедри педагогіки, беруть участь у гуртках наукової творчості студентської молоді, проблемних групах, за допомогою викладача обирають галузь наукового дослідження, а також, що особливо відповідально, конкретну тему для самостійної пошукової роботи. Її завершенням є підготовка наукової статті, реферату, виступи на засіданнях секцій наукового студентського товариства. Серед різних форм наукової творчості студентів як одну з найважливіших можна назвати роботу в наукових гуртках. Науковий гурток являє собою добровільну організацію студентів, робота якої спрямована на формування у майбутніх спеціалістів інтересу до наукової роботи, прищеплення відповідних умінь та навичок в дослідницькій творчій праці. Науковий гурток дозволяє залучити до активної творчої роботи велику кількість студентів, об'єднаних єдиною метою та єдиним інтересом. Досвід діяльності кращих студентських гуртків університету дає можливість стверджувати, що зацікавленість, послідовність у вирішенні поставлених завдань з актуальної тематики дозволяє їх учасникам досягти значних творчих успіхів. В свою чергу керівництво науковим гуртком дає викладачеві можливість виявити і розвивати здібності студентів.

На третьому етапі (III – V курси) наукові знання студентів значно поглиблюються. Проходження виробничої практики на другому-третьому курсі та її результати, відображені у письмовому звіті про неї, дають можливість порівняти теоретичні положення (відомі з лекційних курсів, семінарських і практичних занять, попередньої самостійної наукової роботи) та реальний навчально-виховний процес, проаналізувати діяльність учителя та учнів. Цей матеріал стає основою проведення констатуючого експерименту з наступним співставленням його результатів і формулюванням висновків. Основною формою наукової роботи на третьому курсі є написання курсової роботи із обраної спеціальності. Вона, як правило, носить реферативний (теоретичний) характер. Утім в окремих випадках зміст курсової роботи може включати елементи власних емпіричних досліджень.

На четвертому курсі рівень підготовленості студентів дає можливість проводити досить вагомі самостійні дослідження. Сприятливі умови для цього створює активна виробнича практика. Перед її початком студентам рекомендується продумати зміст експериментального дослідження, визначити його мету і методику, окреслити етапи пошукової роботи. Провідним видом

наукової творчості на четвертому курсі є написання дипломної роботи з фахових дисциплін, яка, як самостійна дослідна робота, узагальнює досвід науково-пізнавальної діяльності студентів, поглиблює і закріплює набуті знання та уміння. Вона має бути глибоким і повним самостійним дослідженням, яке відповідає вимогам до таких науково-методичних праць. Стає зрозумілим необхідність вибору теми наукового дослідження, результатом якого є дипломна робота, вже на початковому етапі, бо воно потребує тривалої роботи, проведення експериментальної перевірки висунених теоретичних положень у період проходження виробничої практики в школі. Дотримання цих умов забезпечує розв'язання поставлених дослідницьких завдань. Дипломна робота доставить часто настільки захоплює студентів, що стає пріоритетним напрямом їх професійних інтересів і після закінчення вузу.

Але слід пам'ятати, що проведення науково-дослідницької роботи повинно ґрунтуватися на принципах її організації:

- принцип природовідповідності (будь-яка діяльність відбувається у відповідності з людською природою);
- принцип науковості (найважливішу роль грає логіка та зв'язки якої неодмінно мають знайти відображення в організації НДРС);
- принцип інтеракції змісту науково-дослідницької діяльності на всіх етапах та організаційних рівнях з професійною підготовкою майбутніх педагогів;
- принцип забезпечення комплексності НДР (послідовність і всебічність засвоєння та використання методів і технологій виконання наукових досліджень та реалізації їх результатів);
- принцип реалізації квалітологічного підходу (забезпечення спрямованості науково-дослідної роботи на відповідність вимогам сучасного суспільства до людини з вищою освітою, до "моделі" якості людини, "моделі якості педагога");
- принцип здійснення індивідуалізації науково-дослідницької діяльності майбутнього педагога (організацію наукової (аудиторної та позааудиторної) діяльності, яка здійснюється в умовах інтелектуальної співтворчості в рамках загальних цілей, завдань і змісту НДР з урахуванням індивідуальних особливостей студента).

Науково-дослідницька діяльність студентів є невід'ємною складовою роботи вищого навчального закладу і сприяє формуванню творчої особистості майбутнього фахівця, оскільки дозволяє забезпечити навчання студентів методології раціонального та ефективного засвоєння та використання знань, закласти основи науково-дослідної і науково-технічної діяльності; дозволяє

найбільш повно реалізувати індивідуальний підхід у навчанні студентів, диференціювати їх спеціалізацію; уже в межах навчального процесу залучає студентів до наукових досліджень і розв'язання виробничих, економічних та соціальних завдань; активно сприяє засвоєнню студентами сучасних методів та технологій у галузі науки, техніки, виробництва, методології і практики планування та оцінки ризиків, відбору оптимальних рішень в умовах сучасних економічних відносин; розвиває у студентів здатність до самостійних обґрунтованих суджень та висновків; розвиває здатність використовувати самостійно здобуті наукові знання у швидко змінних ситуаціях, відповідати вимогам професійної діяльності, науково обґрунтовувати результати власної праці; дозволяє раціонально використовувати студентами свій вільний час, відволікає він набуття негативних звичок. Науково-дослідницька робота студентів представляє собою найбільш ефективний метод підготовки якісно нових фахівців у вищій школі. Вона максимально розвиває творче мислення, індивідуальні здібності, дослідницькі навички студентів, дозволяє здійснювати підготовку ініціативних фахівців, розвиває наукову інтуїцію, глибину мислення, творчий підхід до сприйняття знань та практичне застосування у вирішенні певних поставлених завдань.

Висновки: Таким чином, науково-дослідна робота студентів є невід'ємною складовою частиною підготовки кваліфікованих фахівців, здатних індивідуально й колективно творчо вирішувати завдання, що поставлені в процесі професійної підготовки. Навчально-дослідна робота дає можливість студентам залучатися до наукових досліджень, а науково-дослідна робота дозволяє сформувати всі необхідні здібності сучасного фахівця-дослідника.

Перспективи подальших пошуків полягають у: виявлення теоретико-методичних основ інтеграції науково-дослідної й навчальної роботи студентів в університетській підготовці, розширенні й удосконаленні завдань, форм науково-дослідної роботи студентів. Подальшого дослідження потребують питання стимулювання студентів до здійснення науково-дослідної роботи.

Список використаних джерел

1. Кічук Н.В. Формування творчої особистості вчителя / Кічук Н.В. – К.: Либідь, 1991. – 96 с.

References

1. Kichuk N. Formyuvannyi tvorchou osobystosti vchutely / Kichuk N. – K. Libid, 1991-196 c.

Надійшла до редколегії 01.09.16

S. Balashova PhD (Pedagogical Sciences), Associate Professor;
N. Golovko PhD (Pedagogical Sciences), Associate Professor
Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv

RESEARCH WORK AS A WAY OF FORMATION OF THE STUDENT'S CREATIVE PERSONALITY

The article is devoted to one of the most important elements of the educational process in higher education – students research work. In the article highlighted the approaches to definition of "research work" and "educational-research work" in higher education. The article revealed the characteristic features of the research work, its structure, differences singled research students from teaching and research. In the article the stages of organization of research work, its forms and methods, and principles of its organization.

Keywords: research activity of students, research work, teaching and research work, creative work, creative skills.

С. Балашова канд. пед. наук, доц.;
Н. Головко канд. пед. наук, доц.

Київського національного університету імені Тараса Шевченка

АУЧНО-ИССЛЕДОВАТЕЛЬСКАЯ РАБОТА КАК СРЕДСТВО ФОРМИРОВАНИЯ ТВОРЧЕСКОЙ ЛИЧНОСТИ СТУДЕНТА

В статье рассмотрены подходы к определению понятия научно-исследовательская работа и рассмотрены принципы, этапы, формы и методы исследовательской работы в высшем учебном заведении.

Ключевые слова: исследовательская деятельность студентов, научно-исследовательская работа, учебно-исследовательская работа, творческая деятельность, творческие способности.

Відомості про автора

Балашова Світлана Пилипівна – Україна, Київ; кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри педагогіки, факультету психології, Київського національного університету імені Тараса Шевченка.

Контактна інформація: тел. (044) 521-35-13, e-mail: sbalashova@ukr.net

Балашова Светлана Филипповна – Украина, Киев, кандидат педагогических наук, доцент, доцент кафедры педагогики, Киевского национального университета имени Тараса Шевченко.

Контактная информация: тел. (044) 521-35-13, e-mail: sbalashova@ukr.net

Balashova Svitlana P. – Ukraine, Kyiv; PhD (Pedagogical Sciences), Associate Professor of Pedagogy Department of Faculty of Psychology at Taras Shevchenko National University of Kyiv.

Contact information: тел. (044) 521-35-13, e-mail: sbalashova@ukr.net

Головко Наталія Іванівна – Україна, Київ; кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри педагогіки, факультету психології, Київського Національного Університету імені Тараса Шевченка.

Контактна інформація: тел. (044) 521-35-13, e-mail: golovkonata@ukr.net

Головко Наталья Ивановна – Украина, Киев, кандидат педагогических наук, доцент, доцент кафедры педагогики, факультета психологии Киевского Национального Университета имени Тараса Шевченко.

Контактная информация: тел. (044) 521-35-13, e-mail: golovkonata@ukr.net

Golovko Nataluy –Ukraine, Kyiv; PhD (Pedagogical Sciences), Associate Professor of Pedagogy Department of Faculty of Psychology at Taras Shevchenko National University of Kyiv.

Contact information: тел. (044) 521-35-13, e-mail: golovkonata@ukr.net

УДК 378.147.111.041

Л. Бахмач, асп.
Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Київ

ЗНАЧЕННЯ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ СТУДЕНТІВ У НАУКОВОМУ ДОРОБКУ А. М. АЛЕКСЮКА

У статті розглянуті форми і методи самостійної роботи в науковому доробку відомого вченого, педагога А. М. Алексюка. Він постійно працював над вдосконаленням змісту, форм організації та методів навчання, один із перших розпочав досліджувати проблеми організації навчально-виховного процесу у вищих навчальних закладах. У своїх працях Анатолій Миколайович детально давав характеристику семінарським, лекційним заняттям, значну увагу зосереджував на самостійній роботі студентів. Учений наголошував на тому, що самостійній роботі слід відводити більше часу, адже саме під час її виконання розвивається творче мислення, удосконалюються вміння й навички майбутніх спеціалістів. За твердженням ученого, самостійна робота активізує мислення студентів, допомагає свідомому і міцному засвоєнню знань, формуванню вмінь і навичок із самоосвіти, розвиває їхні пізнавальні здібності.

Ключові слова: науковий доробок, самостійна робота, пізнавальна діяльність, формування вмінь і навичок.

Постановка проблеми. В умовах реформування та вдосконалення вітчизняної системи освіти особливо актуальним є вивчення та впровадження в науковий обіг педагогічного доробку видатних співвітчизників, які своє життя присвятили розвитку педагогічної науки і практики. Вагомі здобутки в розвитку педагогіки та методики вищої школи має видатний педагог, вчений А. М. Алексюк. Анатолій Миколайович Алексюк – доктор педагогічних наук, професор, академік, лауреат нагороди Ярослава Мудрого АН ВШ України. Він одним із перших обґрунтував наукові напрями педагогіки у вищій школі. У своїх працях науковець дав детальну характеристику та науково обґрунтував значимість семінарських, лекційних занять, самостійної роботи студентів.

Мета дослідження полягає в розкритті сутності самостійної роботи в працях відомого українського вченого-педагога, науковця А. М. Алексюка.

Завдання дослідження:

- визначити зміст самостійної роботи в працях учених;

- розкрити зміст та значення самостійної роботи в працях А. М. Алексюка.

Стан дослідження. Підготовка кваліфікованих фахівців з вищою освітою, конкурентоспроможних на ринку праці, здатних до компетентної і ефективної діяльності за своєю спеціальністю на рівні європейських і світових стандартів, можлива за умови підвищення ролі самостійної роботи студентів, посилення значення роботи професорсько-викладацького складу, керівництва ВНЗ, факультетів і кафедр щодо розвитку навичок самостійної роботи студентів, стимулювання професійного зростання студентів, виховання їхньої творчої активності.

У вітчизняній та зарубіжній дидактиці сутність поняття "самостійна робота" розкривається у працях А. М. Алексюка, Е. Я. Голанта, М. Г. Дайрі, М. О. Данилова, В. П. Єсіпова, В. А. Козакова, І. Я. Лернера, Р. М. Мікельсона, П. І. Підкасистого та інших. В основному дослідники розглядають самостійну роботу як різноманітну і багатогранну індивідуальну пізнавальну діяльність студентів, хоча кожен з них по-своєму визначає її зміст: як форму організації навчального процесу, як метод навчання, як прийом учіння, як засіб організації навчальної діяльності. Сутність, роль і структуру самостійної роботи знаходимо в працях відомих дидактів Ю. К. Бабанського, Є. Я. Голанта, М. Г. Дайрі, Б. П. Єсіпова, А. Молибога, М. О. Данилова, П. І. Підкасистого, В. К. Буряка; форми проведення самостійної роботи визначено А. М. Алексюком, М. М. Скоткіним; класифікацію її видів розглядали В. П. Стрезікозін, О. Вербицький, В. О. Онищук, Є. Я. Голант, П. І. Підкасистий.

Виклад основних положень. Серед науковців вагома постать в розвитку дидактики належить Анатолію Миколайовичу Алексюку. Він постійно працював над вдосконаленням змісту, форм організації та методів навчання, один із перших розпочав досліджувати проблеми організації навчально-виховного процесу у вищих навчальних закладах. У своїх працях Анатолій Миколайович детально давав характеристику семінарським, лекційним заняттям, значну увагу зосереджував на самостійній роботі студентів. Учений наголошував на тому, що самостійній роботі слід відводити більше часу, адже саме під час її виконання розвивається творче мислення, удосконалюються вміння й навички майбутніх спеціалістів [1, с. 6].